BOSHLANG‘ICH SINFLARDA TEXNOLOGIYA TA’LIMIDA IJODKORLIK KOMPETENSIYASINI RIVOJLANTIRISHNING SAMARALI YONDASHUVLARI

Jo’rayeva Baxtiniso Akbarovna
E-mail: jorayevabaxtiniso9299@gmail.com

Received: 24.08.2025
Revised: 25.08.2025
Accepted: 26.08.2025

Kalit so‘zlar:
boshlang‘ich ta’lim, texnologiya darsi, ijodkorlik kompetensiyasi, samarali yondashuvlar, STEAM, loyihaviy metod, muammoli vaziyat, innovatsion ta’lim, kreativ fikrlash.

Annotatsiya
Mazkur tadqiqot ishida boshlang‘ich sinflarda texnologiya ta’limi jarayonida o‘quvchilarning ijodkorlik kompetensiyasini rivojlantirishga qaratilgan samarali yondashuvlar tahlil qilinadi. Tadqiqotda zamonaviy pedagogik texnologiyalar, amaliy mashg‘ulotlar, muammoli vaziyatlar asosida o‘qitish, STEAM yondashuvi va loyihaviy faoliyat orqali ijodiy fikrlashni rivojlantirish usullari ko‘rib chiqilgan. Shuningdek, o‘quvchilarda mustaqil fikrlash, yangicha yondashuv va innovatsion qarorlar qabul qilish ko‘nikmalarini shakllantirishga xizmat qiluvchi metodlar yoritilgan.

Kirish. Bugungi kunda ta’lim tizimining asosiy vazifalaridan biri – o‘quvchilarni mustaqil fikrlash, ijodiy izlanish va innovatsion faoliyatga tayyorlashdan iborat. Ayniqsa, boshlang‘ich sinflarda texnologiya fani orqali o‘quvchilarda ijodiy kompetensiyalarni shakllantirish muhim ahamiyat kasb etadi. Bu jarayon o‘quvchilarning qiziqishlarini inobatga olish, amaliy mashg‘ulotlarni to‘g‘ri tashkil etish va ularni hayotiy ko‘nikmalar bilan uyg‘unlashtirishni talab qiladi.

Adabiyotlar tahlili. Ijodiy kompetensiya masalalari ko‘plab mahalliy va xorijiy tadqiqotchilarning ilmiy izlanishlarida o‘z aksini topgan. Masalan, E. Torrance ijodiy fikrlash testlarini ishlab chiqqan, G. Guilford esa ijodiy tafakkurning tuzilmasini nazariy asoslab bergan. O‘zbekiston olimlari orasida T. Tojiboyev, Z. Rasulova va Sh. Nishonovlarning ishlari boshlang‘ich ta’limda ijodiy faoliyatni rivojlantirish masalalariga bag‘ishlangan. Shu bilan birga, texnologiya fanining o‘ziga xos xususiyatlari – amaliy mashg‘ulotlarga boyligi, mustaqil ishga keng imkon yaratishi, estetik tarbiya vositasi sifatida ijodkorlikni rivojlantirishdagi o‘rni chuqur tadqiq etilmoqda.

Asosiy qism. Boshlang‘ich sinflarda texnologiya ta’limida ijodkorlik kompetensiyasini rivojlantirishning samarali yo‘llari quyidagilardan iborat:

1. Loyihaviy metoddan foydalanish. O‘quvchilar kichik guruhlarda amaliy buyumlar yaratish orqali ijodiy hamkorlikka kirishadilar

2. Didaktik o‘yinlar. Turli xil o‘yin elementlari asosida topshiriqlar berish ijodiy tafakkurni faollashtiradi.

3. STEAM-ta'lim integratsiyasi. Texnologiya fanini matematika, san'at, tabiiy fanlar bilan uyg‘unlashtirish orqali o‘quvchilarda kashfiyotchilik va izlanish ruhini shakllantirish.

4. Mahalliy hunarmandchilik elementlaridan foydalanish. O‘zbek xalqining milliy qadriyatlari va amaliy san'ati asosida o‘quvchilarda estetik did va ijodiy qobiliyatlarni rivojlantirish.

5. Raqamli texnologiyalarni qo‘llash. Elektron dasturlar, 3D-modellar, virtual konstruktiv vositalar yordamida yangi g‘oyalar yaratishga sharoit yaratish.

Mening fikrimcha, boshlang‘ich sinflarda texnologiya ta'limi — bu faqatgina texnik ko‘nikmalarni shakllantirish emas, balki o‘quvchilarning ijodiy salohiyatini ochib berish, ularni mustaqil fikrlashga o‘rgatish va zamonaviy muammolarga yangicha yondashishni rivojlantirish uchun muhim maydon hisoblanadi. Ijodkorlik kompetensiyasi bugungi kunda har qanday sohada muvaffaqiyatli faoliyat yuritish uchun zarur bo‘lgan asosiy ko‘nikmalardan biridir. Ayniqsa, texnologiya darslarida amaliy topshiriqlar, loyihalash, konstruktorlik ishlari va guruhlarda hamkorlikda ishlash orqali bu kompetensiyani rivojlantirish imkoniyati katta. Ta'limda an'anaviy yondashuvlar bilan bir qatorda zamonaviy pedagogik usullardan foydalanish — o‘quvchining ijodiy fikrlashini uyg‘otadi, uning individual qobiliyatlarini ro‘yobga chiqaradi va motivatsiyasini oshiradi. Shu sababli, texnologiya fanini ijodiy faoliyatga yo‘naltirilgan, interaktiv va o‘quvchining ishtirokiga asoslangan tarzda tashkil etish zamon talabi hisoblanadi.

Tadqiqot metodologiyasi. Mazkur tadqiqot boshlang‘ich sinflarda texnologiya ta'limi jarayonida o‘quvchilarning ijodkorlik kompetensiyasini rivojlantirishga qaratilgan samarali yondashuvlarni aniqlash va tahlil qilishga yo‘naltirilgan bo‘lib, sifatli (qualitative) tadqiqot metodologiyasi asosida olib borildi. Tadqiqot davomida nazariy tahlil, dars kuzatuvlari, suhbatlar va o‘quvchilarning ishlari tahlili kabi usullardan foydalanildi.

Tadqiqotda tasviriy va izlanma xarakterdagi dizayn qo‘llanildi. Unda texnologiya fanining boshlang‘ich sinflarda o‘qitilishdagi mavjud yondashuvlar tahlil qilinib, ijodiy kompetensiyani rivojlantirishga xizmat qiluvchi innovatsion metodlar o‘rganildi.

Tadqiqotda ishonchli va chuqur tahlil qilish uchun quyidagi ma'lumot yig‘ish vositalaridan foydalanildi:

- Adabiyotlar sharhi: ijodkorlik, texnologiya ta'limi va boshlang‘ich ta'lim bo‘yicha ilmiy maqolalar, darsliklar, davlat standartlari o‘rganildi.

- Dars kuzatuvi: boshlang‘ich sinflarda o‘tkazilgan texnologiya darslari bevosita kuzatildi, dars jarayonida o‘quvchilarning ishtiroki, o‘qituvchining yondashuvi va ijodiy faoliyatga e’tibor kuzatildi.
- Yarim tuzilgan intervyular (suhbatlar): boshlang‘ich sinf o‘qituvchilari va metodistlar bilan suhbatlar o‘tkazildi.
- O‘quvchilarning ishlarini tahlil qilish: texnologiya darslari davomida bajarilgan loyihaviy ishlar, rasmlar, konstruktorlik ishlari o‘rganildi.

Maqsadli tanlab olish (purposive sampling) usuli asosida quyidagilar tanlab olindi:

- 5 ta maktab (shahar va shahar atrofi maktablari)
- 10 nafar boshlang‘ich sinf o‘qituvchisi (kamida 3 yillik tajribaga ega)
- 2–4-sinflarda o‘qiyotgan 50 nafar o‘quvchi

Yig‘ilgan sifatli ma’lumotlar mavzuviy (tematik) tahlil usuli yordamida tahlil qilindi. O‘qitish uslublari, darsdagi ijodiy yondashuvlar, o‘quvchilarning faol ishtiroki va mustaqil fikrlash holatlari aniqlanib, umumlashtirildi.

Triangulyatsiya (bir nechta manbalardan ma’lumot yig‘ish) orqali tadqiqot natijalarining haqqoniyligi ta’minlandi. Suhbatlar va kuzatuvlar uchun yagona protokollar tuzilib, barcha maktablarda bir xil yondashuv qo‘llanildi. Bu esa ishonchlilikni oshirishga xizmat qildi.

Tadqiqot davomida quyidagi etik tamoyillarga amal qilindi:

- Ishtirokchilardan yozma rozilik olindi.
- O‘quvchi va o‘qituvchilarning shaxsiy ma’lumotlari maxfiy saqlandi.
- Dars jarayoniga xalaqit bermasdan, kuzatuvlar ehtiyotkorlik bilan olib borildi.

Xulosa. Boshlang‘ich sinflarda texnologiya ta’limi o‘quvchilarning nafaqat amaliy ko‘nikmalarini, balki ijodkorlik kompetensiyalarini rivojlantirish uchun ham keng imkoniyatlar yaratadi. Shu sababli ta’lim jarayonida loyihaviy metod, didaktik o‘yinlar, STEAM integratsiyasi va milliy hunarmandchilik an’analariga asoslangan mashg‘ulotlar o‘quvchilarning mustaqil va ijodiy fikrlashini ta’minlaydi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Torrance E. Creative Thinking Tests. Scholastic Testing Service, 1974.
2. Guilford J. P. The Nature of Human Intelligence. McGraw-Hill, 1967.
3. Tojiboyev T. Boshlang‘ich ta’limda ijodiy kompetensiyalarni shakllantirish metodikasi. Toshkent, 2020.
4. Rasulova Z. Ijodiy ta’limning psixologik asoslari. Samarqand, 2019.
5. Nishonov Sh. Texnologiya fanida kreativ yondashuvlar. “Ta’lim va innovatsiya” jurnali, 2022.
6. UNESCO. Fostering Creativity in Education. Paris, 2018